

Oponentský posudek na disertační práci Ondřeje Špačka *Sportování a česká společnost: zdroje rozdílů ve sportovní participaci*. Fakulta sociálních věd, Institut sociologických studií, 2014, 137 stran.

Již úvodní věty recenzované práce jasně naznačují hlavní problém rekreačně volnočasové úrovně sportu v našem kulturním prostředí: Přestáváme se hýbat (nad rámec naprosté nezbytnosti). Vztah sportu a společnosti je v širším kontextu soudobou sociologií vnímán stále pozorněji jako vysoce aktuální téma postmoderní společnosti, nacházející se v našem prostředí ve stavu, který je vzhledem k převládajícímu životnímu způsobu modelován prakticky převládající množinou životních stylů jako sedavá společnost. Míží postupně potřeba pravidelného životadárného pohybu ve většině profesí a zaměstnání, zpravidla se obejdeme bez intenzivních pohybových aktivit ve většině domácností a vše prostupující technika zásadně ubírá významu fyzické námahy i v dopravě. Čelíme tak stavu, kdy masy lidí jsou ochotny vydávat pohybovou energii pouze v situaci nezbytnosti. Na druhé straně jsme svědky obrovského zájmu stejných mas lidí o sportovní aktivity, jako formy pohybu motivované zlepšením fyzické kondice, zdravotního stavu, osobního vzhledu, výkonnosti, touze po vítězství, rekordním výkonu či odměně. Takto široce motivovaná pohybová aktivita předurčuje různé úrovně aktivního sportování a z hlediska nauky o pohybu zahrnuje jak volnočasový, tak výkonnostní sport. Přitom však nejen sociologie zaznamenává obrovský nárůst masového zájmu o sport jako sociálně kulturní fenomén, divácky konkretizovaný mediální sportovní podívanou jako nejpopulárnější formy masové kultury. Z tohoto spíše široce rozkročeného sociologického pohledu poučeného empirickými daty o úrovni sportovně pohybových aktivit v naší společnosti je tak spíše odvážné tvrzení autora disertace že, „empirická data hovoří spíše o nárůstu sportovní aktivity, která se ale oproti dřívějšímu přesouvá z formálně organizovaného prostředí tradičních sportovních organizací do

tržně řešeného prostoru individualizovaných či neformálních aktivit“ (s. 11). Toto konstatování reflektuje nesporně tendenci k sílící individualizaci sportování, nikoli o jeho celkovém nárůstu: Většina současníků (deklarujících zpravidla pozitivní vztah ke sportu) však spíše než sport aktivně provozuje, spíše sportovní události přímo či zpravidla nepřímou cestou televizních kanálů sleduje. Stejně jako platí, že určitá část populace (mladší, vzdělanější) bere za své imperativ aktivního přístupu k životu a jeho zodpovědným praktikováním také pravidelně sportuje (a zároveň respektuje v kontextu zdravého životního stylu i racionální osvědčené zdravé zásady stravovacích zvyklostí). Nelze však plně souhlasit s názorem, že „teze o úpadku sportování je spíše mýtem než odrazem skutečnosti“ (s. 11). Rozmach prodeje se sportovními potřebami, popularita outdoorových sportů či souboje fitness center o zákazníky vypovídají spíše o tom, že sport svými symboly a logy je stále pevněji spojen s individualizovaným image stále většího počtu lidí a nemusí však přitom znamenat vyšší míru sportovní pravidelné a celoživotně ukotvené aktivity. V těchto úvodních tvrzeních se mohl autor disertace dobře poučit o stavu, tendencích, projevech a formách sportovních aktivit v našem prostředí na stránkách sociologické produkce, vydávané stále viditelněji v poslední dekádě zejména na našich univerzitních pracovištích. Přitom však rozhodně nelze nesouhlasit s tvrzením doktoranda v tom smyslu, že volnočasový sport je v první řadě sociální praktikou, jejíž podoba a význam a relevantní normy s ní spojené jsou zakotveny sociálně.

Deklarovaným a nesporně odvážně široce rozkročeným cílem práce Ondřeje Špačka je empirické posouzení vývoje, struktury a pozice sportování v české společnosti. Sekundární analýza dat pak autor chápe jako oporu k hledání odpovědi na otázku, jakým způsobem se sportování v posledních dekádách vyvíjelo, jakým způsobem se v něm odrážely rozdíly v sociální struktuře a jak tento vývoj ovlivnila zásadní společenská změna v roce 1989. Kromě specifického popisu české situace autor cílí i k obecnějšímu studiu sportovní participace, které, jak správně konstatuje, postrádá dostatek studií umožňujících srovnání vývoje v různých zemích.

Úvodní pasáže disertace se v souladu s jasně teoreticky ukotvenou orientací opírají o prezentaci teorie praktik, využívanou efektivně v oblasti sociologie spotřeby. Jde o možnost nechápat sportování pouze jako záležitost osobní volby jednotlivce, ale jako vyjádření sociálních procesů spojených se šířením, diferenciací a významem každodenních praktik, jako „časově se odvíjející a prostorově rozptýlený svazek toho, co se dělá a toho, co se říká.“ Mnohastránkový teoretický exkurz do oblastí zahrnující koncepty habitus, kapitál a pole dokládá dobrou teoretickou připravenost doktoranda na vědeckou práci, zde prakticky aplikovanou tématem praktik sportu a sportování, majících v dnešní spotřební kultuře své

neopominutelné místo, přitahující pozornost výzkumníků zejména tématy vrcholového sportu, povýtce zaměřené na elitní sporty či elitní sportovce anebo na aktuální ekonomické, mediální či politické souvislosti světa sportu. Přitom si autor uvědomuje, že mezi oblastí profesionálního a volnočasového sportu existují významné odlišnosti. Autor historickým ohlednutím dává příležitost čtenáři „dostat se pod kůži“ samotné podstatě konceptu sport a na straně 30 velmi pregnančně vymezuje rozdíly i společné rysy obou důležitých úrovní sportu, když vrcholový sport prošel (vedle dalších v naší sociologické produkci zmiňovaných proměn) zejména důslednou racionalizací, zatímco rekreační sportování je převážně ukotveno ve zdravotně a kondičně orientovaných motivech. A co je zvláště bystře konstatováno: „Soutěživý a zdravotní motivy tak často u participantů v jedné aktivitě mohou existovat vedle sebe, aniž by se zásadním způsobem vylučovaly“ (s. 30).

Téma empirické výzkumy sportování poučeně mapují dané téma perspektivou kritérií věku, pohlaví, prostorových faktorů, ekonomického a kulturního kapitálu, s cílem dobrat se významných faktorů ovlivňujících sportovní participaci a poučeně diskutovat na téma diferenciací a reprodukce sportovních praktik. Diskuze na téma vývoj sportovní participace a podob sportování je autorem, v souladu s úvodními názory na soudobé proměny sportu, uvedena konstatováním o soudobém sportování jako stále zřejměji běžné a neodmyslitelné součástí trávení volného času. Jistě lze souhlasit s konstatováním, že zatímco mediální obraz pod pojmem sport obvykle evokuje populární profesionální soutěže či olympijské hry, je prakticky častějším účastníkem sportovní aktivity sportující laik, který ve sportu nehledá obživu, ale udržení kondice. Sporné však je, zdali jde o trendy platný v současných západních společnostech (jak tvrdí autor) či o výraz stále sílící nezbytnosti aktivního přístupu k životu (či dokonce Američanem Kenny Cooperem propagovaným konceptem „aktivního zdraví“) v obecně geograficky rozlišitelných tzv. rozvinutých či bohatých společnostech anebo i v naší společnosti.

Kapitola „Přenos sportovních praktik“ vnáší do problematiky silné socializační téma, které je pro sociologii sportu zcela nezastupitelné, když s dostupnými výzkumnými závěry se shoduje autorovo konstatování, že „klíčovým místem reprodukce sportovních praktik jsou také společné sportovní aktivity rodičů s dětmi“ (s. 51).

Autor textu specifikuje své výzkumné otázky ve vztahu k poskytnutí obrazu o rozšíření a diferenciaci sportovních praktik v české společnosti. A to perspektivou vývoje posledních tří dekad v rovině generačních sociálních rozdílů v souvislosti se zásadními společenskými změnami po roce 1989. Klade si i nesnadně zodpověditelnou otázku umístění provozovatelů různých sportovních a pohybových aktivit v sociálním prostoru a táže se i na

existenci dominantních významu a hodnot obecně připisovaným sportovním praktikám. Stranou pozornosti není ani zájem o zjištění rozdílů v pojetí sportování s pozicí v sociální struktuře? A jakou roli zde sehrává rodina? Výzkum přitom využívá výhradně sekundární data z reprezentativních šetření české populace. První skupinou použitých dat tvoří volná série tří stratifikačních šetření české populace, které se uskutečnily v posledních třiceti letech. Druhou skupinou dat představují české varianty mezinárodních výzkumných projektů (kupř. Eurobarometr). Za ústřední proměnné analýz mgr. Špaček zvolil sportovní participaci, pohlaví, místo bydliště, kulturní kapitál (vzdělání), ekonomický kapitál (příjem). Cestou sofistikovaných metodologických postupů autor na bázi výzkumných dat dochází k závěru, že nárůst sportovních aktivit české společnosti je jak výsledkem generační výměny, tak obecného rozšiřování sportovní aktivity nezávislé na nástupu odlišně socializovaných ročníků, když zde navíc působí i celospolečenské vlivy směrem na dospělé jedince napříč věkovou strukturou. Přitom je zpochybňována obecně sdílená představa o socializačně významné dopadu mezi sportováním v adolescenci a následným sportováním v dospělosti. Autor disertaci přitom argumentuje prestižními pracemi západní provenience a jejich závěry přenáší na naše mnohdy zjevně odlišné podmínky. V tomto ohledu jistě vykazuje vysokou úroveň teoretické přípravy a metodologické zdatnosti, výstupy pro „společenskou praxi“ jsou však přinejmenším „diskusní“. Přínosný je však nesporně text diskutující přínosy sportování, kde se významně rýsují zdravotně kondiční motivy a dávají tak dobrý předpoklad postupného osvojování si imperativu „aktivního zdraví“ (významnou složkou pravidelného sportování). Dobrým přínosem autora textu pro teorii sportovního diváka je vymezení skupiny označované „fotbalisti“, tedy ty, jejichž pohybové (a divácké) aktivity se soustředí především kolem tohoto nejpobulárnějšího tradičního týmového sportu. Stejně koresponduje s obecnou sociologickou teorií sportu závěr o rodinném prostředí jako významném faktoru zprostředkování sportovních praktik. Přitom k nepřehlédnutelným nedostatkům práce patří jednoznačná konstatování o významném nárůstu sportovní participace naší populace v poledních třech dekadách, když stranou jakékoli pozornosti jsou relevantní diskuze na toto téma na stránkách naší (a do jisté míry i zahraniční) současné sociologie sportu. To se – již vzhledem k titulu disertace – jeví jako, mírně řečeno, deficitní stránka disertační práce.

Jako celek disertační práce mgr. Ondřeje Špačka však vychází nesporně vstřícně požadavkům doktorandského studia Fakulty sociálních věd (Institut sociálních studií) Univerzity Karlovy, když jmenovaný zejména svým teoretickým rozsahem znalostí ukotvených v soudobé sociologické teorii ***plně vyhovuje nárokům požadovaným na udělení vědecké hodnosti PhD.***

V Brně, dne 12 .05. 2014

prof. PhD. Aleš Sekot, CSc.